

ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розкриваються теоретичні основи формування інклюзивної компетентності майбутніх вихователів дошкільних закладів до впровадження інклюзивних форм навчання в освітню практику, зокрема розкрито компоненти професійно-особистісної готовності майбутнього педагога до роботи в умовах інклюзивної освіти.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, компетентність, професійно-особистісна готовність майбутнього вихователя до роботи в умовах інклюзивної освіти

Реформування та модернізація системи освіти в Україні, демократичні перетворення, процеси гуманізації, інтеграції, входження у європейську спільноту зумовили зміну ставлення суспільства до проблем навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами, привели до усвідомлення необхідності їх більш широкої інтеграції в соціум.

Зазначені зміни, в свою чергу, характеризуються інноваційним пошуком найвагоміших важелів впливу на покращення якості фахової підготовки майбутніх фахівців до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Це, в першу чергу, стосується вихователів дошкільних закладів, адже саме у дошкільному віці формуються уявлення дитини про навколишній світ, відбувається інтенсивний розвиток особистості.

На сучасному етапі розвитку системи освіти на зміну спеціалізованому навчанню приходять нові форми отримання освіти – інтеграція та інклюзія, завдяки яким кожна дитина з особливими освітніми проблемами, незалежно від стану здоров'я, наявності фізичного чи інтелектуального порушення, має право на одержання освіти, якість якої не різниться від освіти здорових дітей.

Основоположні засади інклюзивного навчання викладено в "Саламанкській декларації: Рамках дій з освіти людей з особливими потребами" (ЮНЕСКО, 1994). Ця Декларація визначила, що надання освіти всім у межах загальної системи є економічно ефективним і найбільш дієвим засобом подолання дискримінаційного ставлення та побудови інклюзивного суспільства.

Продуктивний підхід до аналізу питань підготовки вихователів для дошкільних установ та осмислення процесів модернізації дошкільної освіти в Україні вбачаємо в працях Г. Беленької, З. Борисової, Е. Вільчковського, Н. Гавриш, Н. Денисенко, І. Дичківської, В. Ждан, Є. Ігнатєвої, Е. Карпової, О. Кучерявого, Т. Поніманської.

В Україні питанням інклюзивного навчання присвячені наукові праці П. Таланчука, К. Кольченко, Г. Нікуліної, Ю. Богинської та інших.

Ряд українських учених здійснили різнобічний аналіз вивчення проблеми інклюзивної освіти за рубежом і порівняли його зі станом впровадження інклюзивної освіти в Україні та країнах СНД. Результати цих досліджень відображено у роботах А. Колупаєвої (автора першого в нашій державі монографічного дослідження з інклюзивної освіти), В. Бондаря, А. Заплатинської, М. Кавуна, Ю. Найди, Т. Сака, М. Сварника, В. Тищенко та інших.

Проте, аналізуючи наукові дослідження українських учених, ми дійшли висновку, що їх теоретичні та методичні праці з проблеми інклюзивної підготовки майбутніх вихователів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в дошкільних закладах є недостатньо розробленими у педагогічній теорії, носять частковий характер, а всі сучасні наукові джерела присвячені лише питанням інклюзивної освіти дітей шкільного віку, тому вони не знайшли належного відображення у практичному застосуванні в дошкільній освіті.

На нашу думку, відсутність впровадження інклюзивної освіти у дошкільному віці призводить до втрати часу, адже лише тільки при умові раннього комплексного

оперативного втручання в систему корекційно-розвивальної роботи у сенситивний період розвитку дитини можливо досягнути оптимального рівня її розвитку.

Сьогодні проблема навчання дітей з особливими потребами набуває широкої актуальності. Система інклюзивної освіти спрямована на реалізацію принципів демократії, гуманізму, справедливості, індивідуального підходу до всіх учасників навчально-виховного процесу, особливо до дітей з особливими освітніми потребами.

Справжня інтеграція та інклюзія в дошкільному освітньому просторі значною мірою залежить від кваліфікації кадрів, що вимагає внесення змін у процес підготовки майбутніх вихователів. І в цьому ракурсі особливе значення набуває проблема формування інклюзивної компетентності майбутніх вихователів, без якої перебування дитини в загальноосвітньому навчальному закладі набуває стихійності, формальності, яка не лише не приносить користі, а й є шкідливою для дитини, оскільки без одержання відповідної корекційної допомоги психофізичний розвиток дитини лише ускладнюється.

Якщо ж поняття інклюзії, інклюзивного навчання розглядається рядом дослідників, то проблема інклюзивної компетентності майбутніх фахівців сучасної системи дошкільної освіти є не лише актуальною, але й мало дослідженою.

Метою даної статті є розкриття основ інклюзивної компетентності у майбутніх вихователів дошкільних закладів.

Сьогодні в умовах євроінтеграції до єдиного освітянського простору, якість освіченості вихователя визначається рівнем його професійної компетентності. Підготовка фахівців дошкільної освіти повинна здійснюватися на новій концептуальній основі в рамках компетентнісного підходу. Сутність компетентнісного підходу в освіті передбачає зміну формулювання цілей навчання, подолання прірви між освітою та вимогами життя, осмислення загальних цілей освіти за умов її варіативності і очікування результатів. Для цього потрібні фахівці, які втілюватимуть цей підхід в життя, адже далеко не всі сучасні педагоги здатні перебудуватися на нову систему. Саме чітко визначена виховна мета професійної підготовки майбутнього вихователя до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, єдність поглядів, ціннісних орієнтацій, духовний освітньо-виховний простір формує цілісну особистість та інклюзивну компетентність майбутнього фахівця.

Говорячи про професійну компетентність, варто зробити наголос на важливості прагнення і здатності молодшої людини реалізувати свій потенціал, збагачувати життєвий і професійний досвід, досягати успіхів у сфері дошкільної педагогіки. Оскільки компетентність включає в себе когнітивний, мотиваційно-ціннісний та вольовий компоненти, важливо надавати увагу здатності випускника свідомо визначити життєву стратегію, формулювати плани, докладати зусиль для їх реалізації [2].

Інклюзивна компетентність майбутніх вихователів – це інтегративне особистісне утворення, яке обумовлює здатність здійснювати професійно-педагогічні функції в процесі інклюзивного навчання, враховуючи різні освітні потреби дітей і забезпечує включення дитини з особливими освітніми проблемами в середовище загальноосвітнього закладу та створення умов для її розвитку і саморозвитку.

Підготовка вихователів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами повинна носити цільовий характер і включати в обов'язковому порядку основи таких предметів: корекційної педагогіки, інклюзивної освіти, психології дітей з психофізичними вадами, генетики, медичних знань, клініки дитячих захворювань, анатомії, фізіології, патології дітей і підлітків, безпеки життя дітей, методик викладання дисциплін, методик виховної роботи з дітьми тощо.

Для успішного входження в суспільство дітей з особливими освітніми потребами необхідна організація їх навчання і виховання в інтегрованих умовах, що забезпечить соціальний, емоційний та когнітивний розвиток кожної дитини з особливостями психофізичного розвитку з тим, щоб вона відчувала себе повноцінним учасником соціального життя.

Головною метою соціальної інтеграції в умовах дошкільного загальноосвітнього закладу є створення умов для особистісного розвитку дитини, її творчої самореалізації та можливості бути корисною іншим людям.

Діти з особливими освітніми потребами, як правило, мають постійну соціальну дезадаптацію, що обмежує можливість їх інтеграції в соціумі. У зв'язку з цим, вихователям дошкільних закладів слід застосовувати заходи, пов'язані з покращенням стану соціальної адаптації.

Найбільш сприятливою інклюзія може бути для дітей із сенсорними вадами: з порушеннями мовлення, зору, слуху, опорно-рухового апарату, з церебральним паралічем, які мають збережений інтелект та дітей із затримкою психічного розвитку, із синдромом порушення уваги в поєднанні з гіперактивністю.

Що стосується дітей з легкою та помірною розумовою відсталістю, інтегроване навчання доцільно здійснювати шляхом створення спеціальних груп у структурі освітнього закладу [6].

Вихователі, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами, повинні одержувати консультативну, навчально-методичну підтримку від освітньо-психологічних служб, а також від ресурсних центрів, якими є спеціальні заклади.

Щоб навчання в інтегрованих (або інклюзивних) групах дошкільного закладу відбувалося успішно, вихователь повинен оволодіти необхідними знаннями і навичками [3]:

- здійснювати ефективну комплексну психолого-педагогічну діагностику дітей з особливими освітніми потребами;

- мати уявлення про основні види порушень психічного та фізичного розвитку дитини;

- визначити та оцінити психологічні особливості дитини, прогнозувати оптимальний рівень особистісного її розвитку;

- створювати доброзичливу психологічну атмосферу на занятті;

- вивчати стан уваги, пам'яті, втомлюваності кожної дитини;

- враховувати стан слуху, зору, загальної та дрібної моторики дитини;

- навчатися спостерігати за дитиною та оцінювати її розвиток під час занять, прогулянок, ігор;

- враховувати динаміку втомлюваності дитини на занятті;

- створювати ситуації успіху для кожної дитини;

- поєднувати різні методи корекції на одному занятті;

- додержуватися принципу системності в корекційній роботі;

- формувати у дитини досвід стосунків у соціумі;

- забезпечити умови для закріплення досягнень дитини і транслявання їх у реальне життя;

- створити умови для оволодіння навичками ефективною та оптимальною для дитини психічної діяльності і поведінки в колективі, які сприятимуть вирішенню існуючих психологічних проблем та гармонізації її особистісного розвитку.

Зміст, форми та методи навчання і виховання дітей з особливостями психофізичного розвитку мають бути корекційно спрямованими. Це означає, що кожна тема, яка вивчається у дошкільному закладі, кожний метод і прийом, використані вихователем, мають не лише сприяти засвоєнню знань, умінь, навичок, формування поведінки, а й повинні спрямовуватися на виправлення вад психофізичного розвитку (залежно від дефекту) [1].

Щоб зробити інклюзивну освіту успішною, важливо врахувати концептуальні, тобто найважливіші умови вступу до неї. Український вчений А. Колупаєва у своїх наукових працях розробила концептуальні засади і теоретико-методологічне обґрунтування інклюзивної освіти [4]. На її думку, освіта дітей з особливими потребами повинна ґрунтуватися на принципах вираженої педагогіки, яка спрямована на задоволення потреб дітей, корисна всьому суспільству і може забезпечити високий рівень успішності та

запобігти безцілним витратам ресурсів і краху надій, до чого надто часто призводять низький рівень навчання та шаблонність усталених підходів в освіті [5].

Інклюзивна компетентність висуває особливі вимоги до професійної та особистісної підготовки фахівців дошкільної освіти, які мають базову корекційну освіту, і вихователів з базовим рівнем знань і спеціальним компонентом професійної кваліфікації. Під базовим компонентом ми розуміємо професійну педагогічну підготовку (предметні, психолого-педагогічні та методичні знання, уміння і навички), а під спеціальним компонентом — наступні психолого-педагогічні знання:

- представлення і розуміння того, що таке інклюзивна освіта, в чому її відмінність від традиційних форм освіти;
- знання психологічних закономірностей і особливостей вікового й особистісного розвитку дітей в умовах інклюзивної освітнього середовища;
- знання методів психологічного і дидактичного проектування навчального процесу;
- вміння реалізувати різні способи педагогічної взаємодії між усіма суб'єктами освітнього середовища (з дітьми окремо і в групі, з батьками, колегами вихователями, фахівцями, керівництвом).

Аналіз результатів констатувального експерименту дав змогу засвідчити, що готовність до перебування дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх дошкільних закладах підтвердили (39,5%) педагогів. Водночас, значна частина з них (60,5%) зазначила, що їхній заклад не готовий до навчання таких дітей.

Позитивно налаштована стосовно дітей з особливими освітніми потребами і більшість здорових однолітків (74%). Переважна більшість (82,4%) дошкільників з особливими освітніми потребами також надає перевагу інтегрованому навчанню.

Варто звернути увагу і на те, що батьки дітей з особливими освітніми потребами є прихильниками навчання їхньої дитини у загальноосвітньому навчальному закладі за місцем проживання, навіть якщо там не створені спеціальні для того умови.

Головною причиною неготовності дошкільних закладів до інтегрованого навчання, на думку більшості педагогів, є відсутність архітектурних умов, технічних засобів, відповідних фахівців.

Для дітей з особливими освітніми потребами мають бути створені такі основні умови:

- регламентоване нормативно-правовими документами фінансове та юридичне забезпечення освітнього процесу;
- спеціально підготовлені для роботи з дітьми з обмеженнями життєдіяльності педагоги та фахівці;
- матеріально-технічне оснащення для створення безбар'єрного середовища (пандуси, підйомники, спеціально обладнані туалети, кабінети лікувальної фізкультури, психомоторної корекції, кімнати для логопедичних і корекційних занять з дефектологами і психологами, медичний кабінет, спортивний зал тощо);
- адаптовані освітні програми, складання фахівцями, педагогами та батьками індивідуальних планів занять;
- необхідний роздатковий та дидактичний матеріал для занять з дітьми.

Особливе значення в структурі інклюзивної компетентності майбутнього фахівця дошкільного закладу у сучасних умовах набуває об'єднання фундаментальної дошкільної освіти й глибокого, міцного засвоєння наукових основ професійної діяльності з практичним оволодінням нею на основі формування у майбутніх вихователів практичних умінь та навичок.

Спираючись на вищенаведену структуру інклюзивної компетентності майбутнього вихователя дошкільної освіти, ми виділяємо наступні компоненти: мотиваційно-ціннісний (наявність ціннісного ставлення до професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання, сформованість відповідних якостей особистості інклюзивного вчителя), когнітивно-операційний (наявність інклюзивно необхідних знань та вмінь, а також способів їхнього

вдосконалення та оновлення), рефлексивно-оцінний (здатність до саморефлексії та самоуправління).

Результат сформованості кожного компоненту – це розвиток ціннісно-сміслових орієнтацій, знань, умінь, навичок, якостей вихователя, а результатом сформованості всіх компонентів є здатність майбутнього вихователя дошкільного закладу здійснювати професійну інклюзивну діяльність.

Отже, про інклюзивну компетентність можна говорити лише в тих випадках, коли людина усвідомлює участь та відповідальність за все, що відбувається з нею, і намагається активно сприяти або протистояти зовнішнім обставинам, планувати і ставити цілі професійної діяльності, змінювати себе заради їх досягнення, заради інших людей.

Тому запроваджуючи інклюзивну освіту, ми повинні: по-перше, змінити негативне стереотипне ставлення суспільства до дітей з особливими освітніми потребами; по-друге, створити відповідні комфортні умови у загальноосвітніх навчальних закладах, щоб кожна дитина з особливими освітніми потребами змогла отримати доступ до якісної освіти.

Разом з тим результати досліджень і практика свідчать про те, що будь-яка дитина, яка має дефект розвитку, може за відповідних умов стати повноцінною, розвиватися духовно, забезпечувати себе в матеріальному відношенні і бути корисним суспільству.

Інклюзивна освіта – це прогресивний спосіб навчання, що має великі перспективи в сучасному суспільстві. Для реалізації проекту в масштабі всієї країни потрібні теоретичні обґрунтування, методи, які мають бути створені спеціалістами на основі вже наявного досвіду в зарубіжних країнах. Крім того, потрібні також компетентні фахівці, які можуть здійснювати професійну інклюзивну діяльність та удосконалювати, розвивати і втілювати проект інклюзивної освіти в життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: [зб. наук. праць] / За заг. ред. П.М. Таланчука, Г.В. Онкович. – К.: Університет "Україна", 2000. – 385 с.
2. Беленька Г. В. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу: монографія / Г.В. Беленька. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. – 320 с.
3. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України: навч. посібник / Вид. 3-тє, доп. та переробл. – К.: Атіка, 2006. – 380 с.
5. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: моногр. /
 1. А. А. Колупаєва. – К.: Самміт-Книга, 2009. – 272 с.
 6. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою /
 2. А. А. Колупаєва // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання.– 2009. – № 2. – С. 3–4.
 7. Крокер Ш. Політика підтримки інклюзії / Ш. Крокер // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2009. – № 3. – С. 4–7.

Косарева Г.Н.

ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИНКЛЮЗИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ ДОШКОЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

В статье раскрываются теоретические основы формирования инклюзивной компетентности будущих воспитателей дошкольных учреждений к внедрению инклюзивных форм обучения в образовательную практику, а именно: описаны компоненты профессионально-личностной готовности будущего педагога к работе в условиях инклюзивного образования.

Ключевые слова: инклюзия, инклюзивное образование, дети с особенными образовательными потребностями, компетентность, профессионально-личностная готовность будущего воспитателя к работе в условиях инклюзивного образования.

FOUNDATION FOR AN INCLUSIVE COMPETENCE OF FUTURE PRESCHOOL TEACHERS

In the article the theoretical foundations of the formation of the inclusive competence of future preschool teachers to implement inclusive form of education in educational practice, namely: describes components of professional and personal readiness of the future teachers to work in inclusive education.

Key words: inclusion, inclusive education, children with special educational requirements, competency, professional and personal readiness of future tutor for work in the conditions of inclusive education.

УДК 371.13.012(045)

Косенко Ю.М.

***ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ
ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ***

У статті розкрито поняття "педагогічна взаємодія", схарактеризовано теоретичну та практичну складові підготовки студентів спеціальності "Дошкільна освіта" до педагогічної взаємодії у подальшій професійній діяльності в процесі вивчення дисципліни "Основи педагогічної майстерності".

Ключові слова: педагогічна взаємодія, професійна діяльність, професійна підготовка, навчальна дисципліна "Основи педагогічної майстерності".

Успішна реалізація завдань дошкільної освіти значною мірою визначається ефективною організацією педагогічного процесу в дошкільному навчальному закладі, у центрі якого педагогічна взаємодія вихователів з дітьми та їх батьками. Аналіз наукових досліджень свідчить, що особливості взаємодії вихователя з дітьми дошкільного віку впливають на їх психоемоційний та особистісний розвиток (Л. І. Божович, Л. С. Виготський, О. В. Запорожець, М. І. Лісіна та ін.); тип ставлення до дітей і стиль керівництва різними видами діяльності визначають взаємостосунки у дитячому товаристві, забезпечують стан задоволеності й психологічного комфорту дітей у дошкільному навчальному закладі (В. Д. Калішенко, Я. Л. Коломінський, Є. О. Панько та ін.).

Педагогічна наука доводить, а практика дошкільної освіти переконує, що у майбутніх вихователів мають бути сформовані професійно значущі якості, теоретичні знання, практичні уміння й навички, мотиваційно-ціннісні відношення, які визначають готовність до педагогічної взаємодії у професійній діяльності, що ґрунтується на гуманістичному, індивідуальному та особистісно-орієнтованому підходах. Відтак проблема підготовки практикоорієнтованих на ефективну педагогічну взаємодію фахівців дошкільної освіти саме на часі. Вона визначається низкою суперечностей: між вимогами до виховання дітей дошкільного віку з боку держави, батьків і недостатньою організацією професійної підготовки майбутніх вихователів до педагогічної взаємодії; між усвідомленням педагогами дошкільної освіти значущості педагогічної взаємодії як серцевини педагогічного процесу і не готовністю ефективно взаємодіяти з його учасниками; між потенційними можливостями теоретичного і практичного навчання у вищому навчальному закладі та недостатнім використанням спеціальних дисциплін як дієвого засобу підготовки студентів до педагогічної взаємодії у подальшій професійній діяльності.

За нашими спостереженнями, окремі аспекти проблеми педагогічної взаємодії вихователя з дітьми та родиною знайшли своє висвітлення у наукових працях і публікаціях вітчизняних та зарубіжних учених. Науковці досліджували можливості професійного навчання, зокрема педагогічної практики, щодо опанування майбутніми педагогами знаннями та вміннями педагогічної взаємодії (О. А. Абдулліна, В. А. Кан-Калик,